

УДК 338.245:338.43
DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.6>

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ У ВОЄННИХ УМОВАХ

Галанець В. В. – кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0001-9348-6211

У статті досліджено необхідність забезпечення державної підтримки аграрного сектору економіки у воєнних умовах.

Світове зростання цін викликано нестачею пропозиції зерна, оскільки війна проти України фактично зупинила більше чверті світового експорту пшениці. Купувати в Україні було вигідно та логістично зручно. Українські порти відрізані від світу російськими військовими кораблями, постачання може здійснюватися лише на перевантажених сухопутних маршрутах, які набагато менш ефективні. Існує загроза, що світові ринки недоотримають пшениці, кукурудзи та ячменю, обсяги світового експорту зерна різко скоротяться. Від поставок зерна з України залежать понад 400 млн людей у світі.

Окрім різкого зростання цін відбулося порушення ланцюгів поставок. В Україні зруйнована енергетична інфраструктура. Обмеження постачання палива та мінеральних добрив ускладнюють ведення сільського господарства, призводять до значних втрат виробництва та експорту.

Важливим аспектом військової агресії проти України є загострення соціальної проблематики. Після початку повномасштабної війни понад 8 млн. українців зареєструвалися як внутрішньо-переміщені особи, близько 6 млн. виїхали закордон.

Забезпечення населення продуктами харчування та відновлення поставок на світові ринки з метою наповнення державного бюджету, створення придатних умов для функціонування аграрного сектора економіки набуває особливого значення.

Проблему дефіциту та високої вартості палива для потреб аграріїв може бути вирішено шляхом запровадження значних податкових пільг. Допускається розміщення на ринку бензину та дизельного палива екологічних класів Євро-3 та Євро-4 для використання аграріями. Спроцено роботу з пестицидами та агрохімікатами, подовжено термін дії дозволів на їх транспортування, зберігання, використання в умовах воєнного стану. Без реєстрації можна експлуатувати трактори, самохідні шасі тощо.

Державна підтримка сприятиме створенню умов для функціонування аграрного сектору української економіки у військових умовах.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, воєнні умови, державна підтримка, логістика, сільськогосподарська продукція.

Halanets V. V. The need for state support of the agricultural sector of the economy in military conditions

The article examines the need to provide state support to the agricultural sector of the economy in military conditions.

The global rise in prices is caused by a shortage of grain, as the war against Ukraine effectively halted more than a quarter of world wheat exports. Buying in Ukraine was profitable and logistically convenient. Ukrainian ports have been cut off from the world by Russian warships, and supplies can only be made on congested land routes, which are much less efficient. There is a danger that world markets will be short of wheat, corn and barley, and world grain exports will fall sharply. More than 400 million people in the world depend on grain supplies from Ukraine.

In addition to the sharp rise in prices, supply chains were disrupted. Ukraine's energy infrastructure has been destroyed. Restrictions on the supply of fuel and mineral fertilizers complicate agriculture and lead to significant losses in production and exports.

An important aspect of military aggression against Ukraine is the aggravation of social issues. After the start of the full-scale war, more than 8 million Ukrainians registered as internally displaced persons, and about 6 million went abroad.

Providing the population with food and restoring supplies to world markets in order to fill the state budget, creating suitable conditions for the functioning of the agricultural sector of the economy is of particular importance.

The problem of shortage and high cost of fuel for the needs of farmers can be solved by introducing significant tax benefits. It is allowed to place on the market of gasoline and diesel fuel of ecological classes Euro-3 and Euro-4 for use by farmers. Work with pesticides and agrochemicals has been simplified, permits for their transportation, storage and use under martial law have been extended. Tractors, self-propelled chassis, etc. can be operated without registration.

State support will help create conditions for the functioning of the agricultural sector of the Ukrainian economy in military conditions.

Key words: *agricultural sector of the economy, military conditions, state support, logistics, agricultural products.*

Постановка проблеми. Вторгнення Москви в Україну та міжнародні економічні санкції проти Росії перервали постачання добрив, пшениці та інших товарів, підвищивши ціни на продукти харчування та паливо, особливо в країнах, що розвиваються.

До лютевого вторгнення Україна вважалася світовою житницею, експортуючи через свої порти 4,5 млн т сільськогосподарської продукції на місяць – 12% світової пшениці, 15% кукурудзи та половину соняшникової олії.

Наслідки військових дій найбільше вплинули на світові продовольчі ринки, зокрема на міжнародні ціни на пшеницю, кукурудзу та рослинні олії. Це може призвести до найглибшої продовольчої кризи в сучасній історії людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування, розвитку та державної підтримки аграрного сектора економіки досліджувалися у працях таких науковців як В. Андрійчук, М. Дем'яненко, М. Кісіль, М. Малік, І. Михасюк, П. Саблук, В. Юрчишин, З. Варналій та ін. Дослідниками ґрунтовно розглядалися різноманітні аспекти функціонування агропромислового виробництва. Однак варто зазначити, що у теперішніх обставинах, – в умовах неспровокованої війни Росії проти України виникає чимало нових, раніше непередбачуваних, обставин функціонування аграрного сектора економіки нашої країни. Ці виклики мають критичний характер і тому потребують швидкого реагування зі сторони держави.

Результати досліджень. Війна матиме серйозні економічні наслідки для Європи, особливо враховуючи те, що вона почалася тоді, коли криза, пов'язана з пандемією, ще не завершилася – так зазначають у МВФ [1].

Світові ціни на пшеницю знаходяться на рекордно високому рівні, перевищивши попередні максимуми під час глобальної продовольчої кризи 2008 р. Зростання цін викликано нестачею пропозиції зерна, оскільки війна проти України фактично зупинила більше чверті світового експорту пшениці. Купувати в Україні було вигідно та логістично зручно. Оскільки зараз порти Одеси, Чорноморська та ін. відрізані від світу російськими військовими кораблями, постачання може здійснюватися лише на перевантажених сухопутних маршрутах, які набагато менш ефективні. Існує загроза, що світові ринки недоотримають близько 60 млн т пшениці, 38 млн т кукурудзи та 10,5 млн т ячменю, тобто, обсяги світового експорту зерна різко скоротяться. Від поставок зерна з України залежать понад 400 млн людей у світі [2].

За інформацією Мінагрополітики, через війну площі під посівну у 2022 р. в зоні активних бойових дій зменшилися на 3,5 млн га. Враховуючи нинішню ситуацію в Україні, у 2022 р. можна посіяти близько 13,9 млн га ярих культур, що складає 75% від загальних площ до війни. Збільшення на 5% порівняно з попередньою

оцінкою відбулося переважно за рахунок звільнення від тимчасової окупації Київської, Чернігівської, Сумської областей та деяких районів інших регіонів України.

В умовах війни неминучим є дефіцит виробництва та експорту. Ціни на зерно зросли. На цьому тлі ф'ючерси на пшеницю на Чикагській біржі піднімалися до \$13,63 за бушель (\$315,1 за тонну), що є найвищим показником за всю історію торгів (торік, у 2021 р., пшениця торгувалася удвічі дешевше – по \$6,74 за бушель). Згодом вони скорегувалися до \$12,02 за бушель (\$277,9 за тонну). До найвищого рівня з 2012 р. наближаються і світові ціни на кукурудзу, а ціни на соєву та пальмову олію вже досягли рекордних показників [3].

Російська війна проти України призвела до різкого зростання цін і порушення ланцюгів поставок. Так звана «енергетична інфляція», викликана зростанням цін на енергоносії, неминуче вдарить по гаманцям кожної європейської родини. Обмеження постачання палива та мінеральних добрив ускладнюють ведення сільського господарства у відносно безпечних регіонах і призводять до значних втрат виробництва та експорту.

Половина зерна, яке закуповує Світова продовольча програма ООН для близько 120 мільйонів людей, які недоїдають щодня, надходила саме з України.

Заборона на експорт окремих сільськогосподарських продуктів: вівса, проса, гречки, цукру, солі, жита та худоби була необхідним заходом для забезпечення продовольчих потреб держави та населення України. Вивезення пшениці, месліну (суміш з житом), кукурудзи, соняшникової олії, м'яса птиці та яєць дозволяється лише після попереднього інформування уряду та отримання ліцензії.

Ще одним важливим аспектом військової агресії проти України є загострення соціальної проблематики. Після початку повномасштабної війни понад 8 млн. українців зареєструвалися як внутрішньо-переміщені особи. За даними Міжнародної організації міграції, частка переселенців зросла до 17,5% населення України [4]. За даними Міжнародної організації праці (МОП), в Україні втрачено близько 4,8 млн робочих місць [5].

В умовах гуманітарної кризи, спричиненої російською агресією проти України, серйозні потрясіння зазнають ринки праці і в сусідніх країнах.

Згідно з оцінками експертів, у разі ескалації воєнних дій втрати у сфері зайнятості зростуть до 7 млн робочих місць. Сусідні країни прийняли понад 5,23 млн українських біженців. З посеред них 2,75 млн біженців – громадяни працездатного віку; з яких 1,2 млн втратили чи покинули роботу [6].

Зважаючи на поточну ситуацію в Україні, забезпечення населення продуктами харчування та відновлення поставок на світові ринки з метою наповнення державного бюджету, створення придатних умов для функціонування аграрного сектора економіки набуває особливого значення.

Функціонування морських портів в Україні, через які проходило раніше близько 90% сільськогосподарського експорту, зараз неможливе. Сьогодні залізницею щодня перевозиться до 20 тис. т зерна, раніше через морські порти йшло близько 150 тис. т. У співпраці зі Всесвітньою продовольчою програмою ООН Міністерство аграрної політики працює над створенням альтернативних логістичних маршрутів для експорту сільськогосподарської продукції.

Поки триває робота над вирішенням проблеми логістики експорту сільськогосподарської продукції, уряд працює над мінімізацією бюрократичних процедур для агробізнесу – це має на меті прискорити отримання необхідних ліцензій та сертифікатів, які опрацьовуватимуть максимум за 24 години. Для забезпечення українських аграріїв добривами уряд зняв заборону на експорт азотних добрив і встановив квоту на експорт до 210 тис. т, але не більше 70 тис. т на місяць.

Проблему дефіциту та високої вартості палива для потреб аграріїв може бути вирішено шляхом запровадження значних податкових пільг; допускається розміщення на ринку бензину та дизельного палива екологічних класів Євро-3 та Євро-4 для використання аграріями; спрощена робота з пестицидами та агрохімікатами, подовжений термін дії дозволів на транспортування, зберігання, використання для воєнного стану. Без реєстрації можна експлуатувати трактори, самохідні шасі тощо. Однак, проблема різкого зростання цін на паливо та добрива залишається актуальною і потребує вирішення.

Програма державної допомоги для агропромислового комплексу передбачає зокрема: [7]

- часткове відшкодування вартості сільськогосподарської техніки;
- впровадження компенсацій до 25% вартості за придбані машини та обладнання. Очікувалося, що програма охопить 6900 сільгоспвиробників, буде закуплено 30 тис. одиниць техніки;

- фінансову підтримку шляхом зниження вартості кредиту для виробників. Позичальникам відшкодовуються нараховані та сплачені в поточному році відсотки за користування кредитами;

- фінансова підтримка розвитку господарств – здійснюється у формі субсидій на рілля та субсидій на утримання корів. Програма охоплює господарства з обсягами чистого доходу до 20 млн грн, які володіють або користуються сільськогосподарськими землями;

- підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції;
- підтримка збереження бджолосімей;
- повернення витрат на відтворення племінних тварин;
- повернення коштів, затрачених на будівництво та реконструкцію тваринницьких ферм, рибних господарств, спеціальні бюджетні дотації на збільшення поголів'я корів власного відтворення;

- державна підтримка нішевих культур (зокрема вирощування гречки). Субсидії призначаються у сумі до 5 тис. грн, які не підлягають поверненню, на 1 га посівної площі, однак, але не більше 300 га на одного заявника.

Програма передбачає своїм результатом – охоплення орієнтовної площі 10000 га та збільшення посівних площ гречки на 15% до 97000 га, в результаті чого валове виробництво гречки має досягти 116 000 т;

- державна підтримка розвитку картоплярства (компенсація до 50% вартості закупівлі насіння картоплі; компенсація до 50% вартості будівництва картоплесховищ).

Програма повинна забезпечити побудову 2 картоплепереробних заводів, 10 картоплесховищ та створення 1200 робочих місць.

- державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції (страхування озимих культур). Субсидія призначається сільськогосподарським товаровиробникам – юридичним та фізичним особам – на безповоротній основі в розмірі до 60% фактично сплачених страхових внесків;

- державна підтримка використання меліорованих земель, – надається у вигляді бюджетної дотації на безповоротній основі в розмірі до 25% витрат, але не більше: 7500 грн на 1 га обробленої землі для поливу дощуванням без урахування вартості зрошувального обладнання; 19500 грн на 1 га обробленої землі для поливу дощуванням з урахуванням вартості зрошувального обладнання; 18750 грн на 1 га посівної площі для крапельного поливу;

- державна підтримка розвитку тваринництва. Програма спрямована на зниження витрат на придбання високопродуктивної худоби сільськогосподарськими підприємствами, які є юридичними особами (2500–3000 грн на 1 голову худоби).

– державна підтримка садівництва. Допомога надається на безповоротній основі суб'єктам господарювання для організації плодово-ягідних насаджень, розвитку виноробства та хмелярства; Відшкодування до 80% вартості посадки та ремонту насаджень, до 50% вартості монтажних робіт, до 30% вартості машин, машин та обладнання. Передбачається створення 42 тис. робочих місць у сільському садівництві та 96,6 тис. робочих місць у суміжних галузях, 800 га нових насаджень, 1000 га крапельного зрошення, придбання 200 одиниць техніки та створення нових переробних підприємств потужністю 44,8 тис. т переробки.

– державна підтримка органічного сільського господарства. Програмою передбачено 1 400 000 га запланованих площ для ведення органічного виробництва.

Важливою проблемою, котра сьогодні існує, є те, що сільгоспвиробники не мають можливості продати минулорічний урожай на експорт, оскільки вся портова інфраструктура країни заблокована агресором. Як наслідок, сьогодні фермери стикаються з кризою ліквідності оборотних коштів для сільськогосподарської діяльності. Тож перед ними постало нагальне питання залучення інших джерел фінансування, особливо на весняно-польові роботи. За даними Мінагрополітики, загальна потреба в таких роботах становить близько 100 млрд грн.

У зв'язку з цим, передбачається, що у 2022 р. держава надаватиме таку підтримку:

– дрібним та середнім сільськогосподарським товаровиробникам з оборотом не більше 20 млн євро на рік (це відповідає підприємству, що обробляє до 10 тис. га.);

– вирівнювання процентної ставки за позиковими кредитами.

– кредитні кошти надаватимуться на сільськогосподарську діяльність (посівну) у період воєнного стану.

– для отримання кредиту підприємство має бути сільськогосподарським товаровиробником у трактуванні Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України».

– термін дії кредиту встановлено у 6 місяців.

З метою забезпечення сільськогосподарських товаровиробників насінням для посіву в Україні на час воєнного стану було скасовано додаткові процедури сертифікації насіння. також дозволена експлуатація сільськогосподарської техніки в період дії воєнного стану без її реєстрації – ці та чимало інших кроки були здійснені на ініціативи Міністерство аграрної політики та продовольства України задля забезпечення здійснення посівної кампанії.

При веденні аграрного бізнесу необхідно покращити умови кредитування аграріїв. Так, за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» сільгоспвиробники можуть отримати кредит під 0% до 60 млн грн під час воєнного стану та протягом місяця після його припинення/скасування на період до 6 місяців для сільськогосподарської діяльності (придбання техніки, палива, насіння, добрив тощо).

Приблизно 115,4 млн доларів необхідно терміново, щоб запобігти подальшому погіршенню продовольчої безпеки та порушенням харчового ланцюга в Україні. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO) заявила про необхідність негайно надати українським фермерам, які вирощують овочі та картоплю, цього весняного сезону та дати їм можливість дістатися до своїх полів і зберегти врожай озимої пшениці.

Відповідно до цього плану, відповідно до переглянутого міжвідомчого заклику, FAO більш ніж удвічі збільшила свій початковий запит на 50 млн доларів. До кінця грудня 2022 року США підтримають 376 660 малих і середніх фермерів, або майже мільйон людей.

Державна підтримка Україною аграрного сектору економіки у воєнних умовах також передбачає додаткову фінансову підтримку малому та середньому агробізнесу у вигляді компенсації відсотків за кредитами до 50 млн. грн. Використання такого механізму фінансування сільськогосподарських товаровиробників дає змогу отримати кредит на техніку, добрива чи інші необхідні для фермерів ресурси. Обов'язковою гарантією при реєстрації є майбутній урожай. Забезпечено функціонування в умовах воєнного стану реєстрів, необхідних для видачі кредитної розписки (дебетовий реєстр рухомого майна та реєстр сільськогосподарських доходів).

Висновки. Перелічені напрямки державної підтримки сприятимуть створенню умов для функціонування аграрного сектору української економіки у військових умовах. Для налагодження взаємовідносин із сільськогосподарськими виробниками, проведення детального аналізу ситуації в країні та, в разі потреби, підтримки міжнародних партнерів запущено сільськогосподарську платформу, яка фіксує поточні потреби аграріїв в режимі реального часу <https://agrostatus.org/> та створено онлайн-платформу для покращення логістичних маршрутів аграріїв у період воєнного стану <https://prodsafety.org/>.

Однак, необхідно приймати до уваги необхідність вирішення низки інших проблем супутнього характеру, які були спричинені військовою агресією щодо України, зокрема: порушення ланцюгів постачання, проблеми забезпечення енергоресурсами, вимушена евакуація громадян, введення військового стану і необхідність бронювання працівників аграрних підприємств, критичної інфраструктури, забруднення земель сільськогосподарського призначення боєприпасами, проведення розмінувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://www.imf.org/>
2. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>
3. Ukraine war has stoked global food crisis that could last years, says UN. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/may/19/ukraine-war-has-stoked-global-food-crisis-that-could-last-years-says-un>
4. Міжнародна організація міграції. URL: <https://www.iom.int/>
5. Міжнародна організація праці. URL: <https://www-ilo.org>
6. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression, says ILO. URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_844625/lang-en/index.htm
7. Перелік вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок бюджетних коштів : Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=db6ade26-b223-4214-9caf-b9f8b73b4d28&tag=KomisiiaZFormuvanniaPerelikuVitchiznianoi-TekhnikiTaObladnanniaDliaAgropromislovogoKompleksu-VartistYakikh-ChastkovoKompensutsiaZaRakhunokKoshtivDerzhavnogoBiudzhetu>

REFERENCES:

1. Mizhnarodnyj valiutnyj fond. URL: <https://www.imf.org/>
2. Kyivs'ka shkola ekonomiky. URL: <https://kse.ua/ua/>
3. Ukraine war has stoked global food crisis that could last years, says UN. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/may/19/ukraine-war-has-stoked-global-food-crisis-that-could-last-years-says-un>
4. Mizhnarodna orhanizatsiia mihratsii. URL: <https://www.iom.int/>
5. Mizhnarodna orhanizatsiia pratsi. URL: <https://www-ilo.org>
6. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression, says ILO. URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_844625/lang-en/index.htm

7. Perelik vitchyznianoï tekhniky ta obladnannia dlia ahropromyslovoho kompleksu, vartist' iakykh chastkovo kompensuiet'sia za rakhunok biudzhetykh koshtiv : Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=d-b6ade26-b223-4214-9caf-b9f8b73b4d28&tag=KomisiiaZFormuvanniaPereliku-Vitchiznianoï-TekhnikiTaObladnanniaDliaAgropromislovogoKompleksu-VartistYakih-ChastkovoKompensutsiaZaRakhunokKoshtivDerzhavnogoBiudzhetu>
